

Anna Struzik

**Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie;
Seria Pedagogika, Zeszyt V WN WSP Częstochowa, 1994**

Recenzowany tom ma charakter szczególny. Przygotowywany był pod naukowym patronatem dr. hab. Janusza Lipca, Który nie zdążył ukończyć Swego ostatniego dzieła. Odszedł. W pamięci uczniów i współpracowników pozostanie wzorem pedagoga. Tym którzy Go nie znali pozostawił tylko liczny dorobek naukowy.

Śp. Januszowi Lipcowi oraz 48 innym Zmarłym Śp. Koleżankom i Kolegom współtworzącym atmosferę i pozycję dydaktyczno-naukową Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie na przełomie wielu lat, zostały poświęcone niniejsze Prace Naukowe.

W zeszycie tym 20 autorów zamieściło 22 różnorodne opracowania, powstałe w rezultacie rozległych studiów, wieloetapowych badań diagnostyczno-weryfikujących oraz „z samych, czystych zainteresowań i poczucia potrzeby służenia społeczeństwu własnymi przemyśleniami”. (cyt. s. 12)

We wstępie do V zeszytu Pedagogiki redaktor serii Jerzy Mizgalski przybliżając okoliczności powstania w/w numeru stwierdza, że poświęcony został on w całości historii i teorii wychowania XIX i XX wieku.

Analiza treściowa prac pozwala jednak na wyodrębnienie wielu problemów w aspekcie historycznym, mieszczącym się w szeroko rozumianym pojęciu „pedagogika”.

System teoretyczny pedagogiki jest bowiem rozbudowany i rozgałęziony zgodnie z kierunkami i zakresami oddziaływań wychowawczych. Wśród różnych podziałów na uwagę zasługuje ten, w którym refleksja wychowawcza dotyczy kolejnych stadiów w rozwoju dzieci i młodzieży. W tym podziale wyróżnia się pedagogikę okresu niemowlęcego, przedszkolnego, wczesnoszkolnego, pedagogikę szkoły podstawowej, średniej, zawodowej, pedagogikę akademicką, a nawet andragogikę jako teorię działalności oświatowej wśród dorosłych i pracujących.

Inny podział poglądów pedagogicznych uzależniony jest od treści oddziaływań wychowawczych. W takim ujęciu wyróżniamy teorię wychowania, teorię kształcenia czyli dydaktykę, pedagogikę opiekuńczą, społeczną, teorię wycho-

wania fizycznego, muzycznego, moralnego, estetycznego. Wyróżnia się również treści pedagogiczne w zależności od środowiska dla jakiego są przeznaczone m.in. pedeutologię, dział pedagogiki zajmujący się osobowością, kształceniem i samodoskonaleniem nauczycieli.

W każdej z wyodrębnionych wyżej dziedzin pedagogicznych zgromadzono już wiele doświadczeń, poglądów i propozycji skutecznego działania, a równocześnie rozwój ich pozwala na coraz to nowe poszukiwania.

Ozdzwierciedlenie powyższych podziałów dostrzegamy w recenzowanym zeszycie. Można w nim znaleźć teoretyczne i empiryczne opracowania o różnym stopniu ogólności i wielorakiej tematyce. Przeważają artykuły z zakresu historii wychowania, choć w numerze zamieszczono opracowania stricte dydaktyczne, jak również prace o charakterze interdyscyplinarnym np. z pogranicza pedagogiki i psychologii, architektury, filozofii czy prawa.

Tom otwierają dwa opracowania poświęcone budownictwu szkolnemu w XIX wieku z punktu widzenia historii gospodarczej i historii architektury. (Janusz Lipiec; Zuzanna Borcz i Irena Niedźwiecka).

Autorką dwóch artykułów z zakresu organizacji technicznych szkół kolejowych i potrzeby kształcenia pracowników kolejowych w związku z rozwojem dróg żelaznych jest Mirosława Szczygieł.

Na szczególną uwagę studentów oraz młodszych nauczycieli akademickich zasługuje publikacja Jadwigi Suchmiel pt. „Kształcenie uniwersyteckie w koncepcji Kazimierza Brodzińskiego”. Treścią opracowania są rozważania nad wieloraką funkcją wykładu i nad właściwymi sposobami uczenia się, organizacji i doskonalenia samokształcenia, zawartymi w wydanej w 1826 roku rozprawie „O powołaniu i obowiązkach młodzieży akademickiej”.

Zagadnienie samorządu oświatowego okresu II Rzeczypospolitej w świetle podstawowych aktów prawnych omawia Jerzy Mizgalski. Po dokonaniu wyjaśnień terminologicznych i odniesienia do czasów współczesnych Autor przybliży pierwsze rozstrzygnięcia prawno-ustrojowe w dążeniu do tworzenia samorządu oświatowego, tryb powoływania i skład organów samorządu oświatowego, założenia organizacyjne i metody działalności organów samorządowych oraz obowiązki i uprawnienia państwa wobec szkolnictwa powszechnego.

Bogdan Snoch jest autorem dwóch opracowań. Pierwsze dotyczy uruchomienia i rozbudowy szkolnictwa średniego ogólnokształcącego na Górnym Śląsku w latach 1945-1948. W drugim, Autor podjął problem początków działalności ZNP w województwie Śląsko-Dąbrowskim w latach 1945-1947.

Przedmiotem zainteresowań Aleksandry Skowrońskiej są dzieje szkolnictwa elementarnego w wieku dziewiętnastym. Opublikowany w numerze fragment pracy temu poświęcony nosi tytuł „Nauczyciele elementarni w Siewierzu w latach 1807-1864”.

Czynnych nauczycieli szkół podstawowych i średnich powinien zainspirować do przemyśleń artykuł Marii Janukowicz poświęcony kryzysowi wartości nauczania - uczenia się, o którym to Autorka pisze na podstawie empirycznych, współczesnych badań przeprowadzonych wśród zróżnicowanej społeczno-demograficznie i środowiskowo populacji uczniów pierwszego i drugiego szczebla kształcenia.

Cenne uzupełnienie powyższego artykułu stanowi, zamieszczone nieco dalej, teoretyczne rozważanie tejże Autorki dotyczące pojmowania życia w kategoriach aksjologicznych.

W kolejnym opracowaniu Iwona Psykała omawia przekształcenia jakim ulegał profil dydaktyczny Częstochowskiego Gimnazjum Rządowego w latach 1885-1914. W analizowanym okresie zmiany te obejmowały nauczanie religii, języków klasycznych i nowożytnych, propedeutyki filozofii w tym logiki i psychologii oraz prawoznawstwa, historii, jak również geografii, przedmiotów matematyczno-przyrodniczych, a także przedmiotów uzupełniających, do których zaliczano zajęcia artystyczne. Mniejszym przekształceniom ulegała w tym czasie dydaktyka i metodyka nauczania.

Problemem robotniczej oświaty pozaszkolnej w Zagłębiu Dąbrowskim na początku XX wieku zajął się Kazimierz Rędziński. Autor przytaczając różne formy i metody tej działalności w konkluzji stwierdził, że spowodowały one ograniczenia analfabetyzmu wśród klasy robotniczej, co w konsekwencji stworzyło potencjalne możliwości zwiększenia się uczestnictwa robotników w narodowej kulturze i wyznaczyło im nowe miejsce w społeczeństwie.

Prezentacji poglądów na wychowanie jednego z czołowych współtwórców polskiego systemu opieki nad dzieckiem, teoretyka i praktyka wychowania opiekuńczego, Józefa Czesława Babickiego dokonała Danuta Marzec.

Z kolei Janusz Lipiec podjął próbę porównania i oceny trzech najnowszych pozycji zwartych ukazujących zagadnienie tak zwanych Uniwersytetów Rzeszy w Niemczech i krajach sąsiednich.

Z zyskującą coraz większe poparcie na świecie i w Polsce ideą kształcenia ustawicznego i równoległego, jako nierozzerwalnych elementów systemu oświatowego związany jest artykuł Andrzeja Wasiaka pt. „Działalność Muzeum Okręgowego w Częstochowie w sferze popularyzacji historii”. Artykuł ten należy do grupy omawiających praktyczne możliwości wykorzystania jednej z instytucji kulturalno-oświatowej w procesie zmierzającym do ulepszenia edukacji. Autor niezwykle interesująco lansuje różnorodną i bogatą zarówno jakościowo jak i ilościowo działalność oświatową Częstochowskiego Muzeum. Placówki upowszechnienia nauki i sztuki takie jak: teatry, muzea, biblioteki, kluby, towarzystwa naukowe i kulturalne mają na celu wspomaganie, wspieranie i uzupełnianie programów szkolnych, a więc wzbogacanie procesu kształcenia i wy-

chowania młodzieży. Z tego też względu zasługują na poparcie i szerokie propagowanie.

Kolejne opracowanie pióra Bronisławy Snoch dotyczy kształcenia nauczycieli wczesnej edukacji dziecka na poziomie wyższym. Autorka zwraca uwagę na ewolucję planu studiów, jaka dokonała się w latach 1945-1985 oraz porównuje plany jednolitych magisterskich studiów czteroletnich i pięcioletnich.

Następne opracowanie, autorstwa Zbigniewa Grzędzielskiego, zarysowuje problem instytucjonalnych form opieki nad dziećmi polskimi w Częstochowie w latach okupacji hitlerowskiej. Z lektury powyższego tekstu Czytelnik ma okazję poznania nie tylko zadań i działalności powołanego w 1941 roku Polskiego Komitetu Opiekuńczego ale również ofiarności społeczeństwa w dzieło ratowania polskich dzieci od zagłady. Na zakończenie Autor zapowiada, że ten jakże ciekawy a mało do tej pory eksponowany front walki z okupantem oczekuje całościowego opracowania.

Zależności pomiędzy jakością lekcji wychowania fizycznego a wymiarem osobowości nauczyciela stanowią przedmiot badań Grzegorza Wosika. Swoje rozważania Autor koncentruje na stronie teoretycznej wymieniając najpierw kilka czynników związanych z osobą nauczyciela a mających wpływ na efektywność jego pracy, by pod koniec przypomnieć czynnikową teorię osobowości H.J. Eysenck'a, na której opiera własne badania. Niewystarczająco przedstawia wyniki badań własnych. Widoczna dysproporcja pomiędzy częścią teoretyczną a empiryczną rodzi pewien niedosyt.

„Dzieje wychowania muzycznego w Polsce w pierwszej połowie XIX wieku” to tytuł artykułu Anny Pękali. Z jednej strony Autorka pisze o rozkwicie szkół muzycznych, powstawaniu licznych towarzystw i instytucji muzycznych w Warszawie, Krakowie, Wilnie czy Poznaniu, działalności wydawniczej, publikującej utwory muzyczne, podręczniki i śpiewniki oraz działalności kompozytorskiej J. Elsnera i K. Kurpińskiego. Z drugiej - jednak - wspomina o regresie szkół związanym z okresem silnej rusyfikacji i germanizacji Polaków.

Respektowaniu przez nauczycieli szczebla elementarnego zasad dydaktycznych na lekcjach j. polskiego, matematyki i środowiska przyglądała się - wycinkowo - Beata Gofron. Celem swych badań uczyniła zależność między respektowaniem zasad kształcenia i wynikających z nich reguł dydaktycznych a poziomem osiągnięć szkolnych uczniów. W wyniku zgromadzonego stosunkowo niedawno (3 lata temu) materiału empirycznego i licznych analiz statystycznych Autorka uznała za wystarczający poziom wiedzy ogólnodydaktycznej nauczycieli nauczania początkowego, oraz sformułowała generalny wniosek o istnieniu dodatniej zależności pomiędzy badanymi zmiennymi. W praktyce oznacza to, że im wyższy stopień respektowania zasad dydaktycznych przez nauczycieli, tym wyższy poziom osiągnięć szkolnych uczniów.

Opracowaniem końcowym V zeszytu Prac Naukowych jest współautorski artykuł Stanisława Podobińskiego i Jadwigi Suchmiel traktujący o uczestnictwie kobiet w nauce w dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego do wybuchu II wojny światowej.

Dokonany przegląd zawartości oraz lektura całości opracowania skłania do podsumowań i podzielenia się uwagami natury ogólnej.

Otóż. Nie mogę zgodzić się z opinią J. Mizgalskiego, który we wstępie pisze: „Pomimo dużej grupy autorów tom ten nie jest «składanką» różnych artykułów. Przewija się przez niego przewodnia myśl, która jeżeli dobrze odczytać zamysł Redaktora, stanowiła próbę stworzenia nowego zaktualizowanego o najnowsze badania i oceny podręcznika do nauczania historii wychowania i myśli pedagogicznej”.

Pomijając temat kryteriów, roli i funkcji podręcznika, uważam, że niniejsza praca, po dokonaniu zmian i przesunięć, ma szansę stać się znaczącym suplementem do podręcznika historii wychowania, rozszerzającym jego problematykę o zagadnienia regionu Śląsko-Dąbrowskiego i Częstochowskiego.

Aktualny układ opracowania bowiem wymyka się jakimkolwiek logicznym uzasadnieniom. Trudno dopatrzeć się w nim oparcia w/g kryterium czasu - tak istotnego w naukach historycznych, czy też w/g kryterium rzeczowego (zagadnieniowego). Tematyka zeszytu nie koncentruje się także na opisie zjawisk obejmujących zasięgiem określony rejon, chociaż przeważają artykuły dotyczące ziemi częstochowskiej i terenów ościennych. Wreszcie układ numeru nie posiada nawet ujęcia alfabetycznego.

Dokonując powyższej dość obszernej analizy opisowej chciałam wskazać, iż w tej formie tom ten jest „składanką” różnorodnych opracowań. Użycie słowa „składanka” nie ma bynajmniej wydźwięku pejoratywnego.

Ufam, że współautorom zeszytu, składającym do niego prace przyświecała myśl zadedykowania ich swoim nieżyjącym Mistrzom, Nauczycielom, Koleżankom, Kolegom, Współpracownikom i Przyjaciołom, by w ten sposób wyrazić Im podziękowanie za inspiracje naukowe oraz wskazówki dydaktyczne. Ten dominujący motyw uczczenia pamięci, a przy okazji wzbogacenia przygotowywanego opracowania o własne przemyślenia, w konsekwencji doprowadził do powstania bogatej i cennej pozycji literatury historyczno-pedagogicznej, w pełni zasługującej na poznanie zgodnie z indywidualnymi zainteresowaniami.

Niezaprzeczalną zaletą prezentowanego opracowania są abstrakty w języku angielskim, zwiększające potencjalne grono adresatów.

Mimo niedostatków teoretyczno-koncepcyjnych omawiana praca może być traktowana jako poważny wkład w zakres wiedzy naukowej.

Odbiorcami jej powinni zostać zarówno studenci jak i nauczyciele akademicy, nauczyciele szkół podstawowych i średnich, przedstawiciele nadzoru pedagogicznego, a także pracownicy oświaty pozaszkolnej.

